
GROZDANA OLUJIĆ

HILJADU LICA INDIJE*

Ako poetska mapa jedne zemlje najpotpunije i najjistitije izražava njeno lice — govoreći o Indiji neophodno je naglasiti da nije reč o *jednom*, već o *hiljadu* mogućih lica čije crte, izvučene iz konteksta pethiljadugodišnje indijske filozofskoliterarne tradicije i konteksta aktuelnog istorijskog trenutka, nezadrživo blede i izmiču.

Oba ova konteksta, tesno povezana i složena, između poruka savremenog indijskog pesnika i čitaoca vaspitanog na obrascima zapadnoevropske civilizacije — neminovno stavljaju niz uslovnosti, niz prepreka, zbog čega se ne bi smela prenebregnuti izvesna dodatna objašnjenja, utoliko pre što savremena indijska književnost nije jedan jedinstveni tok, niti iz istog korena niče, iako ima veliki broj zajedničkih crta i odrednica.

U knjizi *Otkriće Indije* složenost indijske civilizacije Džavaharlal Nehru poredi sa palimpsesom u kome različiti slojevi čuvaju tragove različitih, često suprotnih civilizacija, za razvoj indijske civilizacije, ipak, podjednako bitnih, napominjući: „Da bi se upoznala Indija potrebno je putovati daleko, i u vremenu i u prostoru . . .” Ako se ovome doda da su se na tlu Indije ukrstila tri velika religiozno-filozofska koncepta (hinduizam, budizam, islam) s nailazećim strujama parsizma i hrišćanstva — samo se, donekle, otvaraju vrata labirinta u kome savremeni indijski pesnik grozničavo traga i za svojim koordinatama i za svojim pesničkim i ljudskim identitetom.

Indijski jezički paradoks

Utoliko je urgentnije i bolnije to traganje što se drama savremene indijske poezije ne odigrava na jednom nivou, niti na jednom jeziku. Raskošna pesnička simfonija Indijskog Potkontinenta, u ovom trenutku, bruji na *šesnaest* velikih jezika i na osamstopešest dijalekata.

* Iz predgovora za antologiju savremene indijske poezije koja izlazi u izdanju „Rada”, pod naslovom *Prizivanje svetlosti*.

Mnogima od tih jezika govori više desetina miliona ljudi, ali podjednako su važni i tzv. „mali jezici”, jer se na njima često javlja poezija vrhunskog kvaliteta, kao što je poslednjih godina slučaj s pesništvom na orija i kanada jeziku.

Činjenica da jezici i dijalekti Indije nemaju ni zajednički koren, ni zajednički razvojni put — situaciju moderne indijske poezije čini još dramatičnijom, još složenijom.

Jezici severnog i srednjeg dela Indije (hindi, pendžabi, urdu, kašmiri, sindhi, marati, gudjerati, asami, bengali i orija) — potomci su sanskrita i istočnog i zapadnog prakrita iz porodice indoevropskih jezika i imaju i zajednički izvor i zajednički fond reči. Jezici indijskog Juga (tamil, telugu, malalajam i kanada) — dravidskog su porekla, zbog čega Indijac Severa i Indijac Juga, iako spojeni čvrstim nitima zajedničke mitologije, religije, pa i istorije, ne razumeju jedan drugog. Kao zajednički jezik, jezik-posrednik, u škole i administraciju 1965. godine uveden je hindi (kojim govori 250 miliona ljudi), mada je još uvek u upotrebi i engleski jezik. a da paradoks bude potpuniji — veliki broj pesnika piše i na svom maternjem jeziku i na engleskom, ili samo engleskom. Nisim Ezekiel, Siv Kumar, Giv Patel, Dilip Citra, Sureš Kohli, Pritiš Nandi, Mahendra Kulasrestha, A. K. Ramanaujan, Dom Moreas, te Kamala Das, R. Parthasarathi, Adil Đusavala, P. Lal i Arvind Krišna Mehrotra — samo su neki od pesnika čiji fenomen pokušava da objasni Kamala Das u pesmi *Predstavljanje*:

Indijka sam, tamne kože,
rođena na Malabaru.
Govorim tri jezika,
pišem na dva, na jednom sanjam.
„Ne piši na engleskom”, kažu,
„nije to tvoj jezik..”
Poručujem neka me ostave na miru,
jer jezik kojim pišem
postaje moj..

Kontroverza, ipak, ostaje. Jer jezik koji će biti „samo njegov”, savremeni indijski pesnik — od Trivandruma do Šrinagara i od Bubenašvara do Bombaja — još uvek traži. Grozničavi otpor prema nametanju jednog jezika, bio on hindi ili engleski, zato nije ni beznačajan, ni slučajan, mada su i tu mišljenja krajnje podeljena.

Tako bengalski pesnik Budhadev Bose pevanje na tuđem jeziku vidi ne samo kao promašaj, već i kao „specifično pesničko samoubistvo, čak i onda kada je poezija ispevana na tuđem jeziku velika i uspešna”, dok bombajski pesnik Giv

Patel predlaže da se engleski shvati „kao jedan od indijskih jezika, jer je u upotrebi već više od dva veka”.

Ovaj predlog, makako na prvi pogled izgledao neobičan i paradoksalan, u suštini se sasvim dobro uklapa i u indijsku tradiciju i u indijska istorijska iskustva, jer je Indija često ne samo jezik i kulturu osvajača usvajala i pretapala u svoju, već je i čitave osvajačke ili osvojene narode ulivala u beskrajni okean svoga ljudstva, stvarajući jedan jedinstveni amalgam koji nazivamo Indijom, grešeći već od početka. Stari, izvorni naziv Indije, u stvari, nije Indija, već Bharat-varša. Ime Indija dali su joj drevni Grci izvođeci ga iz sanskritske reči Sindhu koja označava reku i područje reke Ind. Svoju zemlju Indijci još i danas zovu Bharat ili Bharat-mata, što u prevodu znači „Majka Indija”, ali zadržavaju i naziv koji su im drugi dali, kao što su zadržali i tuđe reči i tuđe versifikacije, pretajući ih vremenom u svoj posebni amalgam.

Između Njutna i Kalidase

U tom amalgamu običaja, religija i jezika savremeni indijski pesnik u posebnom je položaju. Razapet između raskošnih korena jedne kulture stare preko pet hiljada godina i sve urgentnije potrebe da se uključi u savremena svetska pesnička strujanja — on pokušava da nađe novi put, a da se svojih korena ne odrekne.

U pesmi *Život* poznata pendžapska pesnikinja Amrita Pritam pruža nam gotovo dramatičnu sliku situacije savremenog indijskog umetnika.

Ja stojim između Njutna i Kalidase,
a put je tek preda mnom.
Na meni je da pitam,
ali na meni je i da odgovorim.
Potrebno je da savladam
ne razdaljine, već značenja..

O razdaljinama između indijskog i evropsko-američkog brata po peru, konačno, i nije reč. Bitnija su značenja, jer na planu značenja razlike između indijske i zapadnoevropske civilizacije i najoštrije su i najžešće. Čovek zapadnog sveta, sav u dihotomijama: život-smrt, zlo-dobro, muškarac-žena, san-java, jedva može i da pojmi filozofiju i poeziju Indije, u kojoj se te granice tako oštro i izričito ne postavljaju, niti su se ikada postavljale.

Kamen, biljka, čovek, zvezda i mrav — za pesnika i filozofa Indije nisu ni *viši*, ni *niži* stupnjevi egzistencije, već različite pojavne čestice jednog te *istog* životnog principa koji u neprekidnom lancu postojanja ne prestaje da se me-

nja, da teče, prelazi iz jednog oblika u drugi, ali nikada u potpunosti ne iščezava. Pesnik Veda i savremeni indijski pesnik vide ga gotovo na isti način, kao da između jednog i drugog nije leglo nekoliko desetina vekova.

„Kraj života je smrt, kraj smrti rođenje...”
— kaže pesnik *Bhagavad-Gite*, zaključujući:

Nije bilo vremena u kojem nismo postojali,
niti će biti vrijeme u kojem nećemo postojati...*)

U pesmi „*Smrt nije iščeznuće*” savremena indijska pesnikinja Kamala Das ponavlja istu misao:

Svake večeri kad tama me zaslepi,
ja razmišljam o smrti i čini mi se:
smrt nije ništa drugo do nailazak noći,
prolazna, trenutna mena, ne iščeznuće.

Jer sve što oko mene beše pre mraka
nova će svetlost sutra otkriti,
i ništa neće biti izgubljeno:
svaka malena stvar čekaće me,
sve ovo drveće, staze, pesme i ljudi
koji me lepom nazivaju —
gledajući me ne očima već dlanovima,
ponovo, u novoj svetlosti, javiće se...

Život je samo ponavljanje različitih oblika, čemu strah da smrt može staviti tačku na sve?

Sačinanda Vatsjajan, koji je svu svoju poeziju ispevao pod pseudonimom Agej i čije se pesništvo smatra vrhuncem eksperimentalne poezije hindi poezije druge polovine XX veka, drevnovedsku misao o kruženju života ponavlja još izričitije u pesmi *Ostrva u reci*, tvrdeći:

ostrva smo u reci, ne tok,
mada u srži svojoj tok nosimo

— — — — —
ostrva smo u reci:
nije to prokletstvo naše, već sudbina...

A sa tom i takvom sudbinom pesnik se miri, jer zna da život ne iščezava, niti može da iščezne. Čak ako „reka i postane bujica ubilačka”, ako u svom mahnitom toku ostrvca zбриše, pretvori ih u pesak, to neće značiti kraj, zbog čega pesnik spokojno kaže:

Još jednom počecemo kao talog,
kao peščani sprud, kao kameni rt
da se sa dna reke uzdižemo,
da, opet, ostrva postajemo

čiji ćeš oblik, majko,
ponovo početi da stvaraš...

Pomirenost pred nailaskom smrti, u ovakvom jednom kontekstu, razumljiva je, a koreni joj sežu u same početke indijske civilizacije.

*) Prevod Vesne Krmpotić

Krilati točak vremena

Od Veda i Upanišada na ovamo, na tlu Indije, stvarala se i stvara veličanstvena predstava o univerzumu i vremenu, dijametralno suprotna evropskoj „linearnoj“ koncepciji vremena, po kojoj je i život cveta i život čoveka omeđen sudbonosnim tačkama rađanja i umiranja, užasavajuće konačnim i neumitnim.

Za Indijca, međutim, konačnost kao sudbina ne postoji. U krilatom točku vremena trajanje života pojedinaca, pa i čitavih naroda, tek je trenutak kraći od bljeska svica u noći, ali život niti nastaje, niti nestaje, već se samo kružno ponavlja: trenutak sadrži večnost, a večnost tek je trenutak! Kakav bi značaj onda mogao imati nečiji pojedinačni život, godina, dan? Zar pojedinačna rađanja i umiranja nisu tek delovi beočuga? Zar se u lancu reinkarnacija umrli neće ponovo pojaviti, kao što se ostrvo u reci pojavljuje? Zar kroz noć neće proleteti novi svitac?

Za Indijce vreme je zatvoreno u krugu neprekidnog razaranja i stvaranja i traje sto osam godina Brahminog života, nakon čega dolazi do velike kataklizme ili Mahapralaye. Zatim se materija odmara, pa dolazi novi Brahma i stvaranje sveta počinje ispočetka. Grandioznost ove predstave postaje nam jasnija tek ako znamo da jedan dan (kalpa) u životu Brahme iznosi 4.320 miliona zemaljskih godina. A kalpa je samo tren, samo treptaj kosmičkog sata u kome se život i smrt dodiruju, jer kraja ni stvaranju, ni razaranju nema. Sve je samo promena, samo tok, samo beskrajno kruženje materije u svemiru i klica besmrtnosti koja izbija iz verovanja da:

Iznošenu odeću podere telo,
iznošeno telo podere stanovnik unutar tela.
Zatim dobija nova tela,
baš kao novu odeću...*)

U jednom beskrajnom krugu, u krilatom točku vremena, život i smrt ulaze u neku vrstu sklada, užas pred nestajanjem iščezava, a vreme gubi svoj gorki ukus: lanac počinje ispočetka, ali u tome lancu nisu dovoljne samo „zemaljske hrane“. „Početak i kraj su — snovi!“ — naglašava pesnik *Bhagavad-Gite*, uvodeći indijsku filozofiju i poeziju u prostore iracionalnog i zaumnog u kojima se elementi stvarnosti mešaju i prožimaju s elementima fantastičnog i nadstvarnog, pri čemu činjenica čovekovog postojanja svoj puni smisao dobija tek u kontekstu opšte smisaonosti sveta.

Svoje shvatanje života kao beskrajnog lanca ponavljanja indijska književnost i samim svojim oblikom pokazuje. *Hitopadeš*, *Brihadkathasarit-sagara*, *Pančatantra*, *Mahabharata* i *Ramajana*

*) Prevod Vesne Krmpotić

digresijama, ponavljanjem, vraćanjem na glavnu nit kao da trajanjem i kruženjem književne materije sugeriraju trajanje i kruženje vremena. Uključen u veliko bratstvo životinja, minerala, biljki i zvezda — majušni, ali svesni delić svesmira — čovek Indije strah pred prolaznošću kao da ne zna. A i što bi ga znao, ako veruje da „čovek dobija nova tela, baš kao novu odeću”? To kaže pesnik *Bhagavad-Gīte*, ali i nedavno, rano preminuli pesnik Ravđi Patel u svojoj predsmrtnoj pesmi, dve i po hiljade godina nakon tvorca *Bhagavad-Gīte*, ponavlja:

Tamo,
baš tamo
na tle me spusti.

Život je izmileo
iz očiju mojih
kao duga, tanka
povorka mrava

tražeći novi dom...

Ali, za Indijce ni taj „novi dom” nije konačan: hrišćansku besmrtnost na „drugom svetu” — hinduizam ne priznaje, niti prihvata. Ideal hindu vernika nije večnost, nije večiti život u nekom dirljivom raj, već *mokša* — oslobođenje od svih budućih rađanja i reinkarnacija, potpuno ispadanje iz lanca života i prelazak u nirvanu, u nepostojanje, u sjedinjavanje s *atmanom*, dušom sveta.

Ahimsa ili princip nenasilja

Da bi se to postiglo neophodno je slediti moralne principe dharme i ahimse koji u sebe uključuju ne samo strogo etičko ponašanje prema drugima i samima sebi, već i pridržavanje ideje nečinjenja zla drugima, čak kad je u pitanju opasna ili otrovna zver kao što su tigar i zmija. Izvesne džainističke sekte (digambare, na primer) u poštovanju ahimse smisao ove ideje dovele su gotovo do apsurdna. Oni ne samo što hodaju nagi („digambara” znači „odeven samo vazduhom”) da između sebe i sveta ne bi stavljali prepreke, već preko nosa i usana vezuju komad tankoga platna da prilikom govora ili disanja ne bi progutali neku mušicu: tako drugom živom biću, makar i nenamerno, naneli zlo — i time narušili princip ahimse, ali i samima sebi onemogućili ispunjenje *karme* (sudbine, koja je u jednom uzročno-posledičnom lancu zbir dobrih i loših dela) i prelazak u neku višu formu prilikom novog rođenja. Najviši, gotovo savršen oblik egzistencije završava se mokšom, ili potpunim oslobođenjem od novog rađanja, novog života, ma kakav on bio i ma u kom se vidu javljao.

Ideja ahimse (kojom se u ratu s Velikom Britanijom za oslobođenje od kolonijalnog ropstva

— genijalno poslužio Mahatma Gandi!) u životu Indije prisutna je i danas, ne samo u politici (stalne skupštinske rasprave oko „svetih krava“!), već i u poeziji. Osnovni smisao, pri tom, ne odstupa od onog iz „Mahabharate“ (setimo se Arđunine dileme i blagog Judištire koji je odbio nebo, jer u svargu nije mogao da uđe njegov pas!), ali setimo se i mnogih pesama koje se danas pišu!

Uzmimo kao primer pesmu Sačinanda Vatsjajana — Ageje koja bi u evropskom konceptu mogla da zazvuči tek kao zgodna, pomalo nestvarna metafora. U indijskom kontekstu, međutim, njen smisao je jasan: zlo se može naneti ne samo činom, već i samom mišlju o činu. U pesmi Lovac pesnik kaže kako se dešava da „prisloni tetivu uhu“, pusti strelu „ali ne padne nijedna zver...“ Pa ipak, lov traje čak i kada „nikoga nema na vidiku, a ni strele za lukom“, jer lovac nesvesno zateže tetivu. I tu, na toj tački, nastaje prelom i puca jaz između indijskog i evropskog poimanja sveta. Lovac ne gađa, a „opet, ko zna gde, pogodeno je neko srce“. Za evropskog čitaoca taj i takav kraj neobičan je, neočekivan, gotovo apsurdan. Za indijskog — jedino moguće: lovac koji ne pušta strelu mogao je samom svojom mišlju o ubijanju da ubije zbog čega pod kodeks dharme i ahimse ne potpada samo ono što se radi, već i ono što se misli.

Arhetipske matrice

Vedski pesnik od pre pet hiljada godina i pesnik XX veka ovde se ne samo približavaju jedan drugom, već izjednačuju, kao što je to i sa mnogim drugima slučaj. Zar pesnici Rabindranat Tagor i savremeni bengalski pesnik Džibenanada Das ne iskazuju gotovo isto osećanje kakvo nalazimo i kod pesnika drevne Indije, pevajući: „Išao sam sumračnom stazom jednog sna tražeći draganu koja je moja bila u jednom bivšem životu“... (R. T.) i „Hiljadama godina lutao sam od Ceilonskih mora do Malaja, a ... spokoj jedino u tebi našoh Banalata Sen iz Natora...“? Zar u stihovima Guru Prasad Mohantija iz Orise:

Ako me dvojstva tela oslobodiš
i spaseš večitog kruženja u vremenu,
dok moje telo za blagoslovom žeda
prolazeći kroz greh i iskušenje,
rođenje, smrt, opet rođenje —
neka je blagosloven put...

ne nalazimo odjeke mantričkih zazivanja iz Rg Veda?

Retka je zemlja sveta u kojoj je prošlost toliko živa kao u Indiji, toliko vezana za sadašnji trenutak, da se taj trenutak, izdvojen, jedva

i može shvatiti, mada su promene u poslednjih trideset godina bile nagle i žestoke. U Indiji danas gotovo ravnopravno egzistiraju mlaznjaci i rikše, atomska energija i oranje drvenim ralom, ali iznutra Indija se veoma sporo menja. Poezija, koja je oduvek bila najsenzibilniji seizmograf, postojanje arhetipskih matrica u duši savremenog indijskog čoveka — beleži potresnom snagom i iskrenošću. Kroz nju se Indija smeši ili plače hiljadama svojih lica, ali ni taj osmeh, ni taj plač nisu daleko od onog iz nekađasnje Dvarake. Kod bilo kojeg evropskog ili američkog pesnika teško da bi se mogli naći stihovi koje ispisuje oriski pesnik Radha Mohan Gadnajak pesmom *Ronilac* iskazujući svoju čežnju za nestajanjem, za smrću, siguran da „ako na putu k njoj biser nađe, pobeda biće njegova“, ali i da „ako biser ne iskrсне“ — pobeda, svejedno, biće njegova.

Zahvaljujući baš tim, uslovno nazvanim „arhetipskim matricama“ moguć je ovakav stih, ovakvo shvatanje sveta. Smrt, koja je u evropskoj literaturi najporaznija i najtragičnija činjenica, u Indiji to nije: život i smrt potiru se, jer je sve podjednako važno — i disanje mrava i disanje galaksija, pošto jedan oblik neizbežno prelazi u drugi, a vreme traje ne kao crta s početkom i krajem, već kao džinovski točak u kojem se okreće čitav svemir, svi sadašnji, prošli i budući svetovi, narodi i pojedinci. Taj točak — znak je, amblem indijske zastave, ali i simbol u čijoj svetlosti i senci diše čitav Indijski Potkontinent od Rg Veda na ovamo. U njegovom okretanju evropski pesimizam ili optimizam imaju ukus apsurdna. Zazivajući smrt indijski pesnik ne negira život: smrt je deo života, takođe. Prevideti to znači ostati slep za ono što je u indijskoj poeziji najkarakterističnije i najdublje, i to je neophodno istaći, jer nam ni ljubav, ni rađanje, ni smrt, ni sahrane ne znače isto. Indijci se sahranjuju spaljivanjem, a pošto je vatra ta koja prevodi umrlag u novi život, njen dodir je svet i blagosloven. Ne kaže guđeratski pesnik Umašankar Đoši, pevajući o ubistvu Gandija, slučajno:

Sa tri plamena prsta, gospode,
iščupao si cvet života.
Da dodirne ga od vatre
ničeg svetijeg nema...

Za umrlim Indijac ne plače. Zašto bi? *Samsara* ili večiti lanac rađanja ne prestaje da teče, a za ispunjenje sopstvene karme svako je sam odgovoran: od dela u bivšem životu zavisi kakav će oblik dobiti u ovom (zli se, po hinduizmu, rađaju kao mušice, crvi, otrovne zmije, dobri dobijaju primamljivija otelotvorenja!), ali i od dela u ovom životu zavisi sledeće rođenje. Smrt je tu samo jedna kratka, prelazna faza. U pesmi *Spaljivanje mrtvaca u suton* oriski pesnik Ra-

makant Rath smrt vidi kao „promenu vremena” i tvrdeći da smrt nije ništa („kao kad drveće odbaci lisnato svoje odelo”), poručuje svojim bližnjima:

Strpljenja više nemam, zbogom!
 Ispod nevidljivoga svoda
 već leti slepi miš. Kada u čunu svome
 kraj mračnog ostrva prođeš
 ne zaustavljaj se, ali misli na mene.
 Ne plaći, ali se seti mog lika.

Jer, mnogo pre zalaska sunca ja sam umro.
 Sada, jednostavno, silazim na obalu
 da s tobom posedim malo
 sutonskom nebu diveći se...

Tako se, i ovoga puta, vraćamo pojmu kruga: umrli je nestao još pre zalaska sunca, a ipak „silazi na obalu” — krug se zatvara, opet počinje i tako do u beskraj.

Prizivanje svetlosti ili uloga poezije

Izlazak iz začaranog kruga za pesnika je ulazak u pesmu. Zato pisanje nije slučajno, neodgovoran čin: pesnik Indije prilazi mu s poštovanjem i ozbiljnošću. Veliki broj pesama napisan je o pesmi i načinu kako pesma nastaje, jer pesma je prizivanje života, prizivanje svetlosti, prizivanje večnosti. Pendžapska pesnikinja Amrita Pritam sebe vidi kao „svetiljku u hramu”, ali i kao „knjigu u potkrovlju... šaćicu zapisa... poglavlje iz Kamasutre”. Ona čitavu zemlju vidi kao knjigu i kaže:

S koricama od sunca i meseca
 zemlja je prekrasna knjiga.
 Jesu li, bože, beda, potčinjenost i glad
 molitve tvoje,
 ili, jednostavno, štamparske greške?

Ali, u Indiji poezija nije samo ono što ostaje na hartiji. U Indiji se ona ne čita i ne recituje, već *peva*. Zato je pesnik ujedno i kompozitor i glumac, a doživljaj koji pesma nudi sveobuhvatniji i dublji, jer sinkretična priroda umetnosti u Indiji još nije izgubila svoju ulogu i svoj značaj. Pesme se pevaju na pesničkim večerama (kavi-sangam) i skupovima (mušairama) po domovima, školama, ali i po ulicama, i sasvim je izvesno da postoji veliki broj pesama koje još nigde nisu zabeležene, te ovaj izbor iz posleratne indijske poezije treba uzeti sasvim uslovno, utoliko pre što i pesme koje su zabeležene nisu još sa dijalekata (ima ih oko 850!) prenete na veće indijske jezike, još manje na bilo koji evropski jezik, a možda nikada neće ni biti prenete. Jedan sintetizovani izbor, uostalom, i

u samoj Indiji gotovo je nemoguće ostvariti: retki su stručnjaci koji znaju dva ili tri veća jezika. Čoveka koji bi znao *sve* jezike i *sve* dijalekte — nema.

Na planu prikupljanja i prevođenja pesama Sahitja Akademija čini veoma mnogo, ali posao je tek u začetku. *Sve* pesme sigurno nikada neće ni biti prikupljene, jer niču svakodnevno u zabačenim seoskim svratištima, hramovima, obalama reka, a život im traje koliko i život vodenog cveta. One se improvizuju na licu mesta, a zatim smenjuju drugim pesmama.

Činjenica da broj pismenih u Indiji nezadrživo raste — ohrabruje, jer sve manje će biti mogućnosti da poezija koja se stvara ostane nezabeležena, bilo od strane pesnika, bilo od strane slušalaca. Ono što u štampano slovo nikada neće moći da uđe — glas je pesnika, bljesak njegova oka, neki prašni sumrak kraj Kančipurama, pogled na polunaga tela beskućnika usnulih po pločnicima Kalkute ili Bombaja, miris sandalovine i uzavrelost ljudskog mravinjaka u delhijskom Čadničoku. Zabeležena na hartiji pesma ima tvrđi, ali trajniji zvuk. Taj zvuk, međutim, u svim indijskim jezicima drugačiji je, zbog čega je savremenu indijsku poeziju gotovo nemoguće posmatrati uopšteno.

Zaključak ili jedinstvo u različitosti

U osnovi, ova definicija važeća je za sve indijske poezije, za sve pesnike Indijskog Potkontinenta, ma na kom jeziku da pevaju, iako je teško predvideti u kome će pravcu u budućnosti poteći savremena indijska poezija. Mnoštvo jezika, mnoštvo pesničkih struja otvara nebrojeno mnogo mogućnosti, tako da se na mahove čini da je ovaj trenutak moderne indijske poezije, u stvari, samo katalizator njenog budućeg stanja, ali katalizator posebne vrste.

Ono što se ne bi smelo prevideti su već ostvareni, često blistavi rezultati i indijsko jedinstvo u različitosti, jer ma na kom jeziku pevali, makoji pesnički izraz koristili — pesnici Indije pevaju sebe i svoje osećanje sveta, duboko različito od osećanja sveta kod svih drugih naroda i kultura. Indijski pesnici su toga svesni. „Ja sam pesnik Indije”, piše Umašankar Doši, „koji peva na guđeratskom”. Dr Nagendra još je izričitiji: „Ispod površine koju nabiraju različiti talasi — jedan je isti tok, ista misao, isti mit.” U eseju „Suštinsko jedinstvo indijskih literatūra” — on navodi nekoliko osnovnih elemenata koji omogućuju jedinstvo u različitosti: 1. zajednička istorija, 2. zajednička mitologija, 3. zajednička religija, 4. zajednička filozofija, 5. zajednički pesnički oblici, 6. zajedničko osećanje života.

U ovom posljednjem je, čini se, pravi zalog jedinstva u različitosti, jer pesnik Indije, od Veda na ovamo, veruje u iste stvari, veruje da „postoji lepota, postoji vernost tu i tamo, svuda” i da je „život labirint, a pesme žed neugasna.” Njoj, toj pesmi koja je prizivanje lepote, prizivanje večnosti, prizivanje svetlosti — pesnik podređuje čitavo svoje biće, više no bilo gde na svetu ubeđen da je on „samo korito kroz koje struji pesma”, samo oruđe i „provodnik časni.” Otuda, kao nigde u svetu, toliki broj nepotpisanih pesama, toliki broj pseudonima u svim indijskim poezijama od samih njenih početaka do danas. Setimo se Ageja, Nirale, Dumila, Kamale Das (čije ime malo ko danas i zna!), Šri Šrija, Vafe itd., ali i onih koji ispod pesama nisu stavili svoj potpis, te im se pesme pevaju kao narodne, pa će nam stav indijskog pesnika biti jasniji. Za njega nije važan on sam: važna je pesma, jer pesma je spajanje s vrhunskim vrednostima života, prizivanje tih vrednosti, prizivanje svetlosti, pri čemu se mora imati na umu da su svetlost, bog i večnost — samo različiti aspekti jedne iste suštine.

Slično je i sa drugim oblicima umetnosti: bezimena su ostali graditelji hramova u Bubenašvaru, Tandžavuru, Konaraku, Niko ne zna koji su skulptori klesali lepotu kipova u Kađurahu, koji slikari stvarali čudo i sjaj Ađante! Svoji genij nepoznati velikani podredili su svojoj umetnosti, ostavivši tragove koje ni vreme, ni monsuni, ni najezde osvajača i sitnih kradljivaca nisu uspeli da unište, da zbrišu.

U poeziji — pesnik je, zato, brisao samoga sebe. „Ja nemam doma, ni sudbine”, piše telugu pesnik Ađanta, „moj oblik moja je rima, moj dom *moja* je *pesma*”. A ako je tako — čemu potpis, čemu ime? Suštine su, po indijskom verovanju, najčešće bezimene: na pesniku je da ih odredi, dozove, imenuje. Tu on vidi ispunjenje i svog životnog zadatka i zalog svoga trajanja.